

Олесь Ульяненко: «Українській літературі я подарував нового героя»

ФОТО МИКОЛИ ЛАЗАРЕНКА / «Дня»

ОЛЕСЬ УЛЬЯНЕНКО: У НОРМАЛЬНІЙ КРАЇНІ ПРОЗА — ЦЕ ХОРОШИЙ ЗАРБОТКОМ, У НАС — ЦЕ ЛЕДЬ НЕ СПОДВИЖНИЦТВО.

Олесь Ульяненко вважається письменником так званої молодшої генерації. Схильність до подібної хронології, поділу на літературних батьків та дітей мене завжди дивувала. Та й самодостатньому Ульяненкові не великий пасусь цей хронологічний стандарт. Він одразу вписався в когорту якісно зрілих письменників, оминувши юнацький «літміжсбойчик» при видавничтві «Смолоскип» чи деінде. Він одразу став «дорослим письменником». У 1997 році це підтвердив Шевченківський комітет, оцінивши письменника одноименною премією. Щоправада, називалася вона чомусь Мала, а грошовий еквівалент — взагалі мізерний. Та справа не у грошах. Ульяненко може жити й без них. Це він доводить щодня.

Нещодавно харківське «Фоліо» видало його нову книжку «Дофін сатани». Разом із новітнім твором під твердою обкладинкою також опинилася хрестоматія «Сталінка». «Дофін...» — це роман «про українського маніяка». «Інтелігентний» був чоловік, охайний. Дбав про манікюр, любив квіти, пив кепір... «Міляга», одним словом.

«Я ЖИВ У ОТОЧЕННІ МОНСТРІВ»

— Почнемо зі «Сталінки»...
— Знаєш, останнім часом мене насторожує те, що я написав дев'ять романів, кілька повістей, оповідання, але люди чомусь тупо відводять зір від усього написаного, вчепившись за «Сталінку». Ніби я автор одного роману. Перекопаний, що я написав речі значно глибші та сильніші за цей роман.

— Можливо через те, що саме за «Сталінку» ти отримав Малу Шевченківку. Вперше і востаннє. Прецедент...

— Не думаю. Ще до премії з нею носилися, мов із писаною торбюю. Ні, роман, зазначай, цікавий. Українській літературі я подарував нового героя. Взяв людину з вулиці й вкинув її на сторінки нашої моралізаторської літератури, котра тільки й помічала свої плачі та розтирала «сльози по соплях». А тепер уже багато різного з'являється... Звісно, не все мені подобається. У нас автор чомусь подає тільки себе. Відкриваш роман і бачиш: ось це — Толя Дністровий чи про Толю Дністрового. Чи Ірванець... «Задвиги під Селбі». Такою мовою не пишуться романи. Ну як «босаки-відморозки» можуть сперечатись про історію чи філологію? Нонсенс. Спробуйте подібного типчика вилити десь у троєденських вєтних і розпитати про катарис... Треба жити тим, нехай нетиповим для тебе, середовищем, увійти в нього, але подавати його йсторично. Присутність письменника на сторінках повинна бути мінімальною.

— «Дофін сатани»...
— Готувався до цього роману довго. Несмісливий спалах був же в діястиві. У пам'яті вириває такий собі хлопчик-відмінник. Всі його любили. Пуся-Муся. Але після школи виявилася зовсім інша людина. У нього була ціла лабораторія. Виготовляв різні отрути. Майстрував самопали. Звичайно, кожен із нас бавився у самопали. Але він не просто бавився, він бивав тварин. Відстрілював собак. І розумніший такий, з ним цікаво було поговорити про літературу...

— Тобто імпульсом «Дофін» не були ні Чекатило, ні Онопрієнко?
— Ні, роман назривав вже давно. У 1997 році я почав збирати «маніячні» матеріали і вирізати з газет про судові справи. Все це скотчем клеїв собі на стіни. Я жив у оточенні монстрів.

Єдине, про що я дбав, — аби абстрагуватися, аби мене не було у тексті. Але щоб те падало, той маніяк все-таки в мені жив. Писати ж ніби не було тяжко...

— Тобі треба було влізати в його шкуру?

— Не так влізти, як впусти. Тільки таким чином його можна було побороти і знищити. Це була конкретна боротьба зі злом, не абстрактним злом. Коли Флобер писав «Мадам Боварі», він прокидався із запахом миш'яку в роті. А я відчував присмак крові. Та я продовжував спілкуватися з людьми, їздив до коханки, вирішував якісь справи. Яким чином? Просто я тримав його «за горло».

— Люди, з котрими я спілкувався, казали що поряд зі мною творилися дивні речі. Зовсім неприємні.

— Ти їх не помічав?
— Помічав. Але так треба було. Я показував, як із цим злом можна боротися. Роман написаний для людей, які потенційно можуть стати маніяками. Хоча я не проти, якщо його буде читати літературне коло. Чому б ні? Де речі, я вважаю «Дофін сатани» стилістично одним із найдалішніх своїх творів.

— Найстрашнішим епізодом мені здається вбивство на початку роману. Тобі, мабуть, треба було ввести себе у енциклопедичний стан...

— Так, це «найубойніша» сцена роману. І майже не вигадана. З натури. А найстрашніша річ все-таки, мабуть, щоденник закатованої. Містична штука. Хоча роман увесь такий — перетин ірраціонального. У ньому переплелися міфи: християнські, іудейські, протестантські.

— Епізод зі щоденником може трактуватися як поспівний хід...

— І дуже добре. Чим старшим стаю, тим більше розумію, що поспова література — це те, що треба. Вона найефективніше знаходить шлях до душевних вигочок людини, подраанню їх. Візьми для прикладу Шекспіра, чим не поспас?

— Не знаю... Такої сміливості жонглювання — той поспас, той не поспас — не маю... Давай «пройдемось» по головних персонажах роману. Цікавий образ батька. Ніхто ж не міг прозирнути маніяку сугубо твого Івана Білозуба. Лише його батько.

— Це вже реальний факт із життя Онопрієнка. Батько боявся його все життя. Всі маніяки

— це свого роду ізої, ображені люди.

— Та ніби не було чого так образитись твоєму маніякові. Виростав ніби не в гетто. У мене склалися враження, що те зло, про яке ти говориш, пердалося йому після смерті матері, щинічної психопатки. Тоді ніби відкривали шляхи.

— Розумієш, твір не можна так реально трактувати. У романі зло — ірраціональне. Схоже на кульову блискавку. Пливе собі повітрям, а інколи кризь відчинену шибку залітає до хат. Крутиться від персонажа до персонажа.

— Кожного з них ти розбирав мало не по атомах.

— Потрібно було детально описати середовище «смітника». Адже воно лірзало і формувало «члвочка». Нормальної людини там не знайти. Зате ця писання формувала мене. Виріше, впливала. Я навчився керувати емоціями, навчився говорити спілкуватися з людьми. Бо колиш ледь що — зривався...

— Кидався «потримати за горло»?

— Просто казав про людину все, що думаю. Але з роками це все потрохи відшліфовується. Для чого когось образити? Одне слово, навчився прощати.

— Автобіографічного нічого не впускав на сторінки?

— Нічого. Хоча у нас це й не прийнято. Не можуть не покопирсатися «патичком» у тобі. От і виходить: якщо я пишу такі речі, то обов'язково мушу різати комусь горлянку. Себто «маніячу» і собі потихеньку в перервах між писанням тексту. Крім того, проза — це ще й певний життєвий досвід. Який може бути досвід у наших письменників, потенційних аспірантів-філологів?

— А досвід плоти? Про нього сьогодні полюбляють поговорити жіноцтво.

— На одному «плотському» досвіді роман не напишеш. Ген-

рі Мілер якось зумів цей досвід передати. Здавалося б, біографічна штука, але його — Генрі Мілера — у «Тропіку рака» не більше трьох відсотків. Він сам зізнався в одному з інтерв'ю, що у своїх «запливах» не такий потужний, як у романах. А жіночий «досвід»... Ні, краще я змовчу...

«НАЙБІЛЬШЕ МАНІЯКІВ У НІМЕЧЧИНІ ТА В УКРАЇНІ»

— Твоє улюблене читиво...
— Зараз мене вистачає хіба що на «Плейбой» у польському варіанті. Колиш був Селін улюблений письменник, частково Достоєвський, любив Гоголя, Кафку. Але вже років із п'ять як пропала охота щось читати. Виріше, як кажуть, читати «вапай». Во так, почитую. Оце черговою книженцією із серії Акуніна «бавив» час.

— А я вже подумала, що ти невіглас і зовсім не слідуєш за конкуруючими братами по літературі.

— Не можуть вони ніяк вирватися зі своєї заворженої ментальності. Наша українська проза сидить десь у дев'ятнадцятому столітті. Бдиний, хто горло піднімається — це Шевченко. Йому було дано. Людину Бог в чоло поцілував. У нормальній країні проза — це хороший заробіток. У нас — це ледь не сподвижництво...

— Дехто пропонується і на хлібосольні західні терени.

— Це ти називаєш «проривом»? Кожна нормальна західна країна не зацікавлена пропускати якийсь невідомо інородно-літературне тіло. Вона своїми сита.

— А перекладацька література? Хіба вони за цим не слідують, хіба не зацікавлені?

— Вони-то, звичайно, сліdkують, тільки не за письменниками країн «третього світу». Перекладаються розкручені імена.

— Андрухович, Забужко...
— У нас як підкоплять когось, то тигають і тигають... Як там це можуть бути письменники... Зрештою, кого не копни — кізяками несе. Вторинне, третинне... Звідки на цих теренах з'явиться Селбі, Селіну чи Голдінгу?

— Це твої улюблені письменники, от ти з ними і поспіши. Розкажи щось про своє листинство. Нічого про тебе не знаю.

— Не хочу. Хіба що за «чаркою кави» без диктофона. Бо в мене вийшло вже штук вісім біографій, одна на одну не схожа. Таке вичитував про себе... Краще вже про останній роман. Я вже казав, що він писався для потенційних маніяків. Для тих, хто може залізти у шкуру зла.

Людина взагалі по природі своїй здебільшого тягнеться до гіршого. Чому? Бо зло можна помацати, воно відчутніше, воно майже матеріальне. Добро надто тендітне, ефемерне, навіть, на перший погляд, статичне, без димаміни. Не кожному дано зрозуміти його переваги, розрізнити чітко межу між чорним та білим...

— Хочеш покопирсатись у сфері моралі?
— Глибше копай...

— Якісь загадки... Можливо, все значно простіше: твої герої — пацієнти «павлівки». Хворі люди.

— Я спілкувався з шістьма конкретними маніяками; на них «внесло» не багато «пакоянічків». Судова експертиза визнала кожного з них абсолютно «вменяемим». І так майже всі. Починаючи від Хамера, був такий гомосексуальний у Ганновері, «замочив» десь двісті людей. Вуквалньо перекушував горлянку. Чекатило ж — це вже своєрідне «кліше», найбільш банальний тип маніяка. Цікавий був Онопрієнко. Нормальний здоровий мужик, на котрого заглядалися жінки. У майорав-слідчого відбив коханку, дарував їй речі збитих людей. Це вже потім він косив під «плюгавенького». В романі я написав: не слухайте нічий голосів, прислухайтесь до власного серця і відкривайте частіше Святе Письмо. Якщо не спроможний на добро, бодай зло не чини. Цікаво, що найбільше маніяків у Німеччині та в Україні.

— Ти якось це пояснюєш, прийнятні для тебе?

— Тяжко, але на інтуїтивному рівні знаю. Онопрієнко, наприклад, — втілення жлобатохля. Хотів багатства, хотів гроши. Коли заходив із обрізом до якоїсь хати в селі, то спершу кричав: «Гроші!». Для мене маніяк відрапливий. Бридота. На телеекранах нас пробуєють програмувати на позитивний образ маніяка. Мовляв, особистість. У знаменитих фільмах «Мовчання ягнят», «Ганнібал» маємо ледь не романтичного героя. Дамочки сидять, слоні пускають — «какой мущина»... Це вже патологія у суспільстві. Зворота сторона медалі. Чим бруталніше суспільство — тим бридкіший маніяк. Така ось законотвірність.

Уляна ГЛІБЧУК, спеціально для «Дня»